

Rampenissen i barnehagen

Formidling og forhandling av ikke-empiriske figurers ontologiske status i adventstiden

AV RAGNHILD LAIRD IVERSEN
Stipendiat ved Universitetet i Sørøst-Norge

Hvor går grensene mellom fiksjon og religion? Og hvordan blir barn overbevist om at noen figurer eksisterer, mens andre ikke gjør det? Denne artikkelen analyserer hvordan spørsmål om sannhet tilknyttet fantastiske og religiøse figurer forhandles og etableres i en barnehage i adventstiden. Dataene er hentet inn gjennom feltobservasjoner og intervjuer i tre avdelinger med totalt 57 barn i alderen 3–6 år i en barnehage på Østlandet. Artikkelen beskriver hvordan de ansattes iscenesettelser av Rampenissens rampestreker blir et sentralt element i barnehagens juleforberedelser, og hvordan Rampenissen gradvis fremstår som en karakter barna tror fullt og fast på. Artikkelen sammenlikner deretter fremstillingen av Rampenissen med de ansattes ontologiske innrammingsarbeid av ulike figurer fra fiksjon og religion, og hvilke konsekvenser det ser ut til å ha for barnas forståelse av dem. Funnene analyseres med utgangspunkt i rammeteori, samt pedagogisk og utviklingspsykologisk forskning om hvilke virkemidler som påvirker barns overbevisning. Gjennom dette gir artikkelen et bidrag til diskusjoner om barns forhold til hva som er sant og virkelig, og hvilken rolle barnehageansatte kan spille i barns utvikling av ontologiske vurderinger.

Nøkkelord: Barnehage, jul, religion, populærkultur, overbevisningsprosesser

INTRODUKSJON

I desember skjer en rekke underlige ting i barnehagen. Sko forsvinner fra garderoben. Lekene har blitt pakket inn i dopapir. Pepperkakene har forsvunnet, og noen har promptet i kakeboksen. Det er Rampenissen som har vært på tokt.

Rampenissen er en figur med opphav i den amerikanske barneboken «The Elf on the Shelf: A Christmas tradition» skrevet av Carol Aebersold og Chanda Bell (2005).¹ Denne artikkelen beskriver hvordan barnehageansattes iscenesettelser av Rampenissens streker blir et sentralt element i en barnehages juleforberedelser, og hvordan Rampenissen gradvis fremstår som en karakter barna tror fullt og fast på. Dette sammenliknes med hvordan de voksne formidler spørsmål om sannhet i møte med henholdsvis fantastiske og religiøse vesener i en periode og kontekst som preges av uklare skiller mellom fiksjon, tradisjon og religion. Gjennom å analysere hvilke virkemidler de ansatte bruker i sin formidling og hva slags forståelse barna uttrykker tilknyttet de ulike figurene ønsker jeg å belyse følgende problemstilling: Hvordan forhandles og etableres spørsmål om sannhet tilknyttet fantastiske og religiøse figurer i en barnehage?

For majoriteten av norske barn er barnehagen en svært sentral sosial arena. Hvilke forestillinger som fremstilles som sanne, usanne eller uavklarte i barnehagen, kan derfor påvirke barns vurderinger av disse spørsmålene. Hvordan en forholder seg til ontologiske spørsmål, altså spørsmål om hva som er grunnleggende sant og virkelig, er dessuten

¹ Forfatterne beskriver på rim hvordan Rampenissen hver dag dukker opp ulike steder i huset, som en slags gjemsellek med familien som bor der. Boken ble solgt i et boksett som inneholdt en liten nissedukke; en oppmuntring til familiene om å selv iscenesette gjemselleken. Boken ble en salgssuksess, og gradvis utviklet det seg en trend hvor folk iscenesatte rampestreker de små nissene liksom utførte. Trenden har funnet veien til norske hjem og barnehager, hvor voksne iscenesetter ulike rampestreker de later som Rampenissen har utført. Figuren nevnes for første gang i bisetninger i to lokalaviser i 2012. Samme år begynner butikker å selge hobbysett som forestiller Rampenissens hus, og i løpet av de neste årene deles ideer og bilder i økende grad i sosiale medier. I 2019 blir Rampenissen omtalt 73 ganger i 30 ulike skriftlige publikasjoner, primært lokalaviser. Bilder og omtaler av Rampenissen i sosiale medier tyder på at han har blitt en populær figur både i private hjem og i mange barnehager.

en sentral del av menneskers livssyn. Økt kunnskap om hvordan barn forholder seg til ontologiske spørsmål er derfor viktig for å få innsikt i barns livsverden samtidig som det har prinsipiell betydning.

Gjennom artikkelen ønsker jeg å bruke Rampenissen som case for å gi et empirisk og teoretisk bidrag til diskusjoner om barns forhold til hva som er sant og virkelig, og hvilken rolle barnehageansatte kan spille i barns utvikling av sine ontologiske vurderinger. Barnehagen er en arena hvor spørsmål om sannhet ikke bare aktualiseres i forbindelse med fiksjonsfigurer, men også med religiøse figurer. Hvordan religion behandles i barnehagesammenheng er knyttet til både juridiske forpliktelser, etiske vurderinger og didaktiske avveiinger. Hvor grensene går mellom hva som regnes som religiøst og ikke-religiøst er likevel flytende, og trekkes ulikt avhengig av hvilke definisjoner som er i bruk. Beckford (2003) argumenterer for at en fra et samfunnsvitenskapelig perspektiv bør undersøke hvem som i praksis har makten til å definere hvor disse grensene går, heller enn å lete etter måter å definere religion på. I barnehagesammenheng ligger denne makten i stor grad hos de ansatte i barnehagen. Det er derfor relevant å se på hvordan deres implisitte forståelse av hva som er religion og ikke påvirker det pedagogiske arbeidet og samspillet i barnehagen, og hvordan dette igjen setter rammer for *barnas* ontologiske prosesser, slik denne artikkelen vil.

I denne artikkelen vil jeg sammenlikne fremstillingen av Rampenissen med fremstillinger av Jesus i barnehagen. I et teoretisk perspektiv er det fullt mulig å finne fellestrekk mellom figurene. Som Endsjø (2011) fremhever, kan populærkulturelle figurer ha religiøse trekk, og religion påvirkes av populærkultur. Endsjø omtaler julen i seg selv som «en av de mest sentrale stridsplassene mellom tradisjonell religion og populærkultur» (2011:166), med mindre klare skillelinjer mellom den populærkulturelle og den kristne julefeiringen enn hva en kan bli forledet til å tro (ibid:167). Samtidig vil jeg hevde at i praksis oppfatter de fleste voksne en figur som Rampenissen og Jesus som åpenbart forskjellige. Mens Jesus, med Beckfords (2003) terminologi «teller» som religion, gjør ikke Rampenissen det. For troende vil denne forskjellen

være ontologisk, men også ikke-troende vil ha juridiske, kulturelle og /eller grunner til å forholde seg til Jesus på en annen måte enn Rampenissen. Når jeg ønsker å sammenlikne fremstillinger og forhandlinger av Rampenissens ontologiske status med Jesus i barnehagekontekst, er det en analytisk interesse som ligger bak, ikke en programmatisk likebehandling av populærkulturelle og religiøse figurer. Jeg ønsker å se på nettopp hvordan de voksnes ulike rammeforståelse av de ulike karakterene åpner ulike praktiske muligheter, og hvordan det igjen ser ut til å påvirke barnehagebarnas utvikling av ontologiske vurderinger.

Det ligger nemlig et religionsvitenskapelig paradoks i hvordan ulike aldersgrupper forholder seg til spørsmål om sannhet i møte med figurer som aktualiseres i julen. Mens voksne som regel har klare skiller mellom statusen til julenissen og Gud, viser studier at barn ofte setter likhetstrekk mellom disse, tidvis til voksnes bestyrkelse (Clark 1995: 53–58). Tilsvarende finner vi i møte med figurer som tannfeen og påskeharen (se f.eks. Gotz m.fl. 2005, Kapitany m.fl. 2020, Principe og Smith 2007, Wolley, Boerger og Markman 2004, Wolley og Ghossainy 2013). Som et nytt tilskudd til det populærkulturelle panteonet som formidles til barn av voksne som selv ikke tror på det, er Rampenissen religionsvitenskapelig interessant. For, som Endsjø argumenterer, «at en tro bare holdes av en aldersbegrenset del av befolkningen som igjen forlater denne troen når de blir eldre, betyr jo ikke nødvendigvis at disse trosforestillingene er mindre ektefølt hos barna når de faktisk tror på dette» (ibid:171).

Spørsmål om hva barn tror på og hvorfor er kompliserte å besvare. Begrepet «tro» er komplisert i seg selv, men det kan også se ut som om spørsmål om sannhet fortone seg annerledes for barn enn for voksne, fordi barn stadig leker og later som. Østrem beskriver det som «en allmenn oppfatning at alle barn leker, og at leken er noe av det som kjennetegner barns verden» (2012:152). Å leve seg inn i fantasier og «late som» er rett og slett en sentral del av barns interaksjon og erkjennelsesform i barnehagealder (Harris & Kavanagh 1993 i Principe og Smith 2007:626).

Det betyr likevel ikke at barn mangler evnen til å skille virkelighet og fantasi fra hverandre, verken i lek eller når det kommer til vurderinger av populærkulturelle figurers eksistens. Omfattende forskning argumenterer tvert imot for at barn har nyanserte syn på i hvilken grad ulike figurer som julenissen, tannfeen, Elsa fra Frost, romvesen og enhjørninger faktisk finnes (Gotz m.fl. 2005, Kapitany m.fl. 2020, Principe og Smith 2007, Wolley, Boerger og Markman 2004, Wolley og Ghossainy 2013). Med utgangspunkt i en rekke studier argumenterer Wolley og Ghossainy (2013) for at barn slett ikke er letturt, men like gjerne kan være skeptiske til fenomener de ikke har egen erfaring med. Når barn i ulike undersøkelser forteller at de tror på f.eks. tannfeen er det grunn til å tro at det er systematiske kulturelle faktorer som leder barna til denne overbevisningen. Den dominerende analysen er at når barn tror på flere figurer enn voksne, handler det ikke primært om kognitive evner, men om hvilke faktorer barna har tilgjengelig for sine vurderinger (Wolley, Boerger og Markman 2004, Gotz m.fl. 2005, Wolley og Ghossainy 2013, Kapitany m.fl. 2020).

Barns forestillingsverden er nært knyttet til voksnes innflytelse (se f.eks. Ridgely 2011:13,14). I barnehagesammenheng er de voksne sentrale premissleverandører i spørsmålsstillinger om sant og usant. Det er derfor relevant å undersøke hvordan de formidler spørsmål om sannhet i møte med fiksjon og religion, og hvordan barn og voksne kommuniserer ulike figurers ontologiske status i barnehagekontekst.

FORSKNINGSMESSIG BAKTEPPE

Barnehagens styringsdokumenter gir tydelige føringer om at variasjoner i verdier, religioner og livssyn skal synliggjøres, og angir at dette ikke bare kan, men *skal* gjøres gjennom arbeid med fortellinger, høytidsmarkeringer og samtaler om religiøse og kulturelle uttrykk (Utdanningsdirektoratet 2017:9, 54–55). Samtidig gir ikke barnehagens styringsdokumenter mandat til å drive religionsopplæring i konfesjonell forstand. Barnehageansatte bør derfor være varsomme med å involvere barna i religiøse ritualer, eller drive overbevisningsarbeid om religiøse

karakterers eksistens. Hvordan dette skal balanseres i praksis er mindre klart.

Norsk forskning på religion i barnehagekontekst er primært sentrert rundt hvordan og i hvilken grad ulike etablerte religioner synliggjøres gjennom arbeidsformene som er nevnt i Rammeplanen (Fauske 2012, 2020, Iversen 2021, Hidle og Krogstad 2015, Krogstad 2014, 2017, Krogstad og Hidle 2015, Rosland og Toft 2013). Selv om de ulike studienes fokus varierer, er det forskningsmessig konsensus om at kristendom som religion behandles både kvalitativt og kvantitativt ulikt fra andre religioner. Samtidig fremstår mange lærere og barnehagelærere som engstelige for å ikke være nøytrale i arbeidet med religion, og ser ut til å oppfatte et sekulært perspektiv som nøytralt. Det sekulære fremstår som den dominante diskursen, og ansatte i barnehage- og skolesammenheng har en tendens til å nedtone de religiøse aspektene i sine tolkninger av ulike høytidsritualer, dels i kontrast med religiøse aktørers tolkninger (Brottveit m. fl. 2004, Brekke 2014, Fauske 2020, Skeie 2019).

Det er derimot ikke selvsagt hvor grensene går mellom det religiøse og sekulære, verken i storsamfunnet eller i barnehagesammenheng. Iversen og Krogstads (2020) studie av yoga og julevandring som aktivitet i barnehagen viser et stort spenn i barnehagelæreres syn på hvilke aktiviteter som vurderes som religiøst involverende og ikke, mens Undheim (2019) sine undersøkelser av Lucia i barnehage- og skolekontekst tyder på at ritualene fra de ansattes side i begrenset grad assosieres med religion, selv om de i religionsvitenskapelig forstand fremstår som grensefenomener. At barns tolkninger skille seg fra voksne går blant annet fram av en dansk studie hvor man fant at barn selv kategoriserer materielle uttrykk som nisser, adventsstaker og julestrømper som uttrykk for religion (Khawaja 2014).

I svensk kontekst har Puskás og Andersson gjennom flere studier belyst hvordan barnehageansatte kan finne det utfordrende å formidle en kulturarv som har mer eller mindre tydelige religiøse konnotasjoner, samtidig som de ikke skal drive religionsopplæring i konfesjonell forstand (Puskas og Andersson 2017, 2018, 2019). Utfordringene blir sær-

lig aktualisert i forbindelse med høytider som jul og påske. Reimers (2020) finner at barnehagelærere tilrettelegger for en rekke aktiviteter i tilknytning til høytidene, men unngår spørsmålsstillinger knyttet til religiøs doktrine. Spørsmål om sannhet fremstår her som spesielt sensitive.

Julen er ikke bare en høytid hvor det religiøse og sekulære er tett sammenfiltret, det er også en periode som i høy grad preges av folkekultur og populærkultur. Andersen og Sand (2012) drøfter hvordan barnehagens vektlegging av ulike juletradisjoner påvirker ekskluderings- og inkluderingsprosesser i barnehagen. De gjengir i den forbindelse et utdrag fra et adventshefte hvor de ansatte informerer foreldrene i barnehagen om at «tro og overtro går hånd i hånd» i advents- og juletida (Andersen og Sand 2012:54). Når en somalisk mor ytrer kritikk om at barnet hennes har blitt påvirket til å tro på nissen i barnehagen, stiller de ansatte seg spørsmål om de bruker nissen til å gjemme bort julebudskapet, men de problematiserer ikke at barnet har blitt overbevist om nissens eksistens i barnehagekontekst (s. 62).

METODE

Feltarbeidet jeg henter artikkelens empiri fra er designet som en kvalitativ casestudie (Flyvbjerg 2011). Dataene er hentet inn gjennom feltobservasjoner og intervjuer i tre avdelinger med totalt 57 barn i alderen 3–6 år i en barnehage på Østlandet.² Personalet beskrev barnehagen som flerkulturell, og konkretiserte dette med at om lag halvparten av barna hadde foreldre med bakgrunn fra andre land enn Norge. Barnegruppen var også religiøst mangfoldig, med barn hvis foreldre

² Undersøkelsen er tilknyttet forfatterens PhD-prosjekt og er godkjent av NSD, og både foreldre og barn har samtykket til lydopptak av samtalene der det er gjort. Av anonymiseringshensyn er navnene endret og enkeltbarnas alder ikke oppgitt. De voksne omtales konsekvent som «voksne», i tråd med hvordan jeg oppfattet at barna så dem. Ansatte med ulike stillingstitler vekslet f.eks. på å ha samlingsstunder, og det var lite i interaksjonen med barna som ga signaler om hvilken stillingstittel de ulike ansatte hadde.

hadde ulike former for kristen, muslimsk, hindu eller ikke-religiøs bakgrunn.³

Første del av datamaterialet består av skriftlig nedtegnede observasjoner gjennomført gjennom 37 dagers feltarbeid i perioden april 2019 til juni 2020. Hovedtyngden av observasjonene ble gjort i adventsperioden. Andre del består av lydopptak av 11 gruppeintervjuer med totalt 30 av barna. Disse ble gjennomført i juni, altså om lag seks måneder etter advent. Rampenissen var ett av tre hovedtema for samtalen, og tok utgangspunkt i bilder jeg hadde tatt på avdelingene i november og desember. Med støtte i Jordan og Hendersons (1995) forståelse av at kunnskaper og praksiser utvikles i samhandling mellom medlemmer i en gruppe i relasjon til deres materielle omgivelser analyserer jeg samspill mellom de voksnes handlinger og barnas responser. Mens observasjonsdataene belyser en prosess av voksnes iscenesetting av Rampenissen og barnas umiddelbare reaksjoner på dette, gir intervjudataene et innblikk i hvordan barna kategoriserer fenomenet i et lengre tidsperspektiv.

Feltnotater og lydopptak er analysert tematisk. Valg av teori er gjort gjennom abduktiv strategi, i den forstand at jeg har lett etter mønster og kategorier i materialet, utforsket teori som samspiller med disse, for så igjen redefinere kategoriene i analysen. Funnene vil bli presentert gjennom en tostegs analyse, hvor funnene innledningsvis presenteres i lys av Goffmanns (1986) rammebegrep, før de diskuteres videre gjennom Wolley og Ghossainy (2013) sin modell over virkemidler som leder til overbevisning. Jeg vil i det følgende redegjøre for dette før jeg presenterer og drøfter funnene.

ANALYSEVERKTØY, STEG 1: BARN OG VOKSNES RAMMER

Under feltarbeidet observerte jeg det som påfallende hvordan barn og voksne deltok i samme aktivitet, men tilsynelatende tolket det som fo-

³ I forbindelse med adventsperioden var det en rekke situasjoner hvor den religiøse bakgrunnen til barna fremsto relevant. Iscenesettingen av rampenissen fremsto som et unntak til dette, og barnas religiøse bakgrunn er derfor ikke videre behandlet i denne artikkelen. Dette behandles derimot i andre deler av PhD-arbeidet.

regikk på ulikt vis. Mens de voksne helt tydelig forholdt seg til Rampenissen som en form for lek, fremsto barnas forståelse av hva som foregikk som mer glidende mellom lek og sannhet. For å forstå dynamikker knyttet til hvordan ulike mennesker kan ha helt ulike forståelser av samme fenomen har jeg funnet det fruktbart å anvende rammeteori.

I linje med Goffmann bruker jeg begrepet «ramme» for de tolknings-skjemaene individer eller grupper ubevisst bruker for å forstå ulike hendelser (Goffmann 1986:21). Rammene gjør det mulig å organisere og forstå hva som foregår i ulike sosiale situasjoner, og å handle i overensstemmelse med denne forståelsen. Felles rammer er f.eks. nødvendig for å skille mellom en reell slåsskamp og lekeslåssing. Handlingsmønstrene er relativt like, men tolkningen av handlingen er vesensforskjellig avhengig av om den forstås som en lek eller en kamp (1986:40–47).

Et sentralt element ved Goffmans prosjekt er å forklare under hvilke omstendigheter vi tror noe er virkelig. Dette forklarer han både gjennom kognitive og sosiale prosesser. Hvilke forståelsesrammer vi har av et fenomen påvirker hvordan vi oppfatter observasjoner av fenomenet, mens hvordan vi fremstiller eller rammer inn et fenomen når vi kommuniserer kan påvirke andres forståelsesrammer. Samtidig er ikke innramming en entydig prosess, og aktører kan ha ulike forståelsesrammer for samme hendelse. Et handlingsinnhold kan kommuniseres tvetydig, og betydningen tolkes ulikt. Aktører kan også gjennom sine handlinger søke å gi andre en falsk oppfatning av hva som foregår. Goffman kaller dette fabrikkering (1986:83).

Gjennom fremstillingen av datamaterialet vil jeg skille mellom *forståelsesramme* som uttrykk for hvordan barn og voksne ser ut til å tolke den ontologiske statusen til ulike figurer, og *innramming* som uttrykk for hvordan figurene fremstilles gjennom ulike handlinger. Forståelsesrammer kan ha glidende overganger. Over brukes slåssing som eksempel. På den ene siden er det vesensforskjellig om handlingene forstås som lek eller kamp. Samtidig vet alle som har vært i eller observert en lekeslåsskamp at forståelsesrammen ikke nødvendigvis er den samme for alle involverte parter, og at forståelsen kan endres underveis. Tilsvarende vil jeg i analysen skille mellom *religion*, *fakta* og *fik-*

sjon som ulike forståelsesrammer. Det betyr ikke at disse grensene er etablerte og faste, men at de gir ulike tolkningsnøkler til hendelser og fenomener.

ANALYSEVERKTØY, STEG 2:

VIRKEMIDLER SOM KAN LEDE TIL OVERBEVISNING

Min studie viser hvordan en overbevisningsprosess utvikler seg blant barna i en barnehage. For å forklare de mekanismer som er i spill i denne prosessen har jeg tatt i bruk pedagogisk og utviklingspsykologisk forskning om hvilke virkemidler som påvirker barns overbevisning.

Wolley og Ghossainy (2013) finner gjennom analyse av en rekke studier flere kraftfulle faktorer som kan lede fra skepsis til overbevisning. 1) Å møte vitnesbyrd om figurers eksistens, eksempelvis at en voksen forteller at tannfeen skal komme. 2) Å delta i ritualer knyttet til figuren, slik som å legge en nyfelt melketann under puten eller i et glass vann. 3) Indirekte bevis, for eksempel å oppdage at tannen er byttet ut med en mynt. 4) Å knytte figuren til en konkret kontekst, slik som kirke eller skole. 5) Å knytte figuren til positive følelser, som spenning eller glede (Wolley og Ghossainy 2013:1501–1503).

Jeg tar utgangspunkt i disse kategoriene i min analyse av hvilke virkemidler de voksne bruker i sin fremstilling av Rampenissen, for så å sammenlikne dette med hvordan andre figurer aktualiseres i adventsperioden. Sammenlikningen gjør det mulig å drøfte hvordan de voksnes forståelsesramme av ulike figurerer påvirker deres bruk av virkemidler når de fremstiller figurene for barna, og hvordan dette potensielt kan påvirke figurenes ontologiske status blant barna.

RAMPENISSENS INNTREDEN I BARNEHAGEN

I slutten av november dukker flere av Rampenissens hus opp på storbarnsavdelingene i barnehagen. De er plassert ut av ansatte på avdelingene, og er noe ulikt utformet. På avdeling én bor Rampenissen i en dyp hulle (se bilde1 s. 36), på avdeling to bor han på toppen av en

kommode (se bilde 2 s. 36), og på avdeling tre bor han i en liten koffert (se bilde 3 s. 36). Mens jeg har hørt barn si de gleder seg til jul, og at de håper julenissen kommer, har jeg ikke hørt Rampenissen omtalt før husene dukker opp. Lars er den første som viser meg et av husene. Han forteller at Rampenissen bor der og har bygd en snømann. «Men», legger han til, «Den var ikke ekte. Det var dopapir. Og huset er ikke på ekte». Lars fremstår som entusiastisk over Rampenissens inntreden, samtidig som han tydelig gir uttrykk for at det dreier seg om en fantasifigur i forståelsesrammen av lek. Andre barn fremstår mindre skeptiske, og flere viser begeistret frem huset til Rampenissen og forteller om rampestrekene han stadig utfører i barnehagen.

Gjennom desember orkestrerer de voksne en rekke rampestreker som Rampenissen får skylden for. En dag forsvinner alle inneskoene til barna. En annen dag er melken i melkekartongene farget grønn og rosa. En tredje dag har noen pyntet juletreet med bleier, sokker og undertøy. Noen av strekene utspilles mer elaborert enn andre.

Observasjonsutdrag 09.12.2019: Promp i kakeboksen.

På den ene avdelingen er et glass med pepperkaker plutselig tomt, og Rampenissen har skrevet en lapp hvor det står at han har promptet i glasset. Flere barn forteller meg entusiastisk hva som har skjedd, og at de skal få lukte på glasset i samlingsstunden. Spenningen bygger seg opp gjennom dagen, før to ansatte iscenesetter en teatralisk åpning av glasset. Den ene lager et nummer ut av at glasset er vanskelig å åpne. Den andre stapper dopapir i neseborene med outrerte bevegelser, før hun tilbyr seg å hjelpe. Når hun endelig lykkes, fnyser den voksne og holder glasset fra seg på strak arm. Det virker som om glasset lukter forferdelig. Krukka blir sendt fra barn til barn. Mange roper høylytt og entusiastisk æsj, holder seg for nesa og viser tegn til at det lukter ekkelt. Et barns reaksjon skiller seg ut. «Det lukter bare pepperkake», sier Zeshaan og ser skuffet ut. Jeg spør om å få lukte på glasset til slutt. Jeg er genuint spent på hva det lukter. Det lukter pepperkaker.

Fra mitt perspektiv fremstår det som de voksne iscenesetter Rampenissen som en slags performance eller arrangert lek. De fleste barna blir

åpenbart revet med i leken, og for meg som observerer er det vanskelig å vite om det faktisk lukter vondt av glasset eller ikke. Det er vanskelig å si noe om hvordan enkeltbarn forstår opplevelsen i øyeblikket. Er det slik at de spiller med på leken, eller tenker de at det faktisk er promp i glasset? Jeg tolker Zeshaan som å ha en forventning om at det skal lukte vondt, og som skuffet når det ikke gjør det. Det tyder på at han ser på Rampenissen og strekene hans som reelle. Gradvis gir flere barn uttrykk for at de deler den oppfatningen.

VOKSNES FABRIKKERINGSARBEID:

RAMPENISSENS EKSISTENS BEFESTES

Selv om de voksne har en klar forståelse av at Rampenissen er en fiksjonsfigur, går de tidvis langt for å overbevise barna om at figuren har reell eksistens. Gjennom samtaler med de voksne får jeg inntrykk av at de ser dette som helt uproblematisk, og at dette handler om at de ser Rampenissen som en harmløs form for lek. Flere av de voksne gir uttrykk for stor begeistring for denne leken. Noen ansatte har rampenisser hjemme også, og viser ivrig frem bilder på telefonene sine av hvilke sprell den lille nissen har gjort. På noen av bildene kan vi se en liten lekenisse som blir omtalt som Rampenissen, på andre ser vi bare resultatet av rampestrekene hans. «Det er en dokke i barnehagen», sier Anders nøkternt når han ser et av bildene. Den voksne avfeier skepsisen: «Men han blir levende om natta vet du. Så du må ikke ta på han, da kan han miste magien sin». De voksne gir både vitnesbyrd om Rampenissen, og indirekte bevis på hans eksistens gjennom å lage uvanlige situasjoner i barnehagen. I midten av desember fabrikkerer en rekke ansatte i samarbeid direkte bevis: Rampenissen blir filmet i aksjon.

Observasjonsutdrag 12.12.2019: Ostepopfellen

En pose ostepop har forsvunnet fra personalrommet, og en gruppe førskolebarn blir engasjert for å finne synderen. Ikke overraskende er Rampenissen hovedmistenkt. Sammen med en voksen setter barna opp en felle bestående av en åpent pose ostepop, de strør litt mel foran

posen, og setter opp et Ipad-kamera som skal filme. I felles samling på en av avdelingene skal vi så få se filmen som avdekker hvem osteptyven er. Flere barn gir uttrykk for en klar forventning om at det er Rampenissen. En ansatt setter på en film på den vegghengte TV-skjermen. Vi ser ulike ansatte gå inn og ut av personalrommet, mens de overtydelig spiller at de har lyst til å spise osteptyven, før de i dialog med seg selv ender med å la være av etiske årsaker. Barna som ser på virker oppspilte. De ser på med store øyne, noen holder rundt hverandre og undertrykker halvveis begeistrede hvin. «Var Brita osteptyven?» spør den voksne som satte på filmen. «Neeei!» roper barna ivrig. «Var Tove osteptyven?» «Neeeee!». Skriptet gjentar seg flere ganger. Så bytter kameravinkelen litt. «Nå skjer det noe», sier den voksne. Vi hører små pipelyder og noen som sier «namnam» med en merkelig stemme. Barna ser om mulig enda mer spent ut. Noen har reist seg, flere har fingrene i munnen og vidåpne øyne. Esma klamrer seg rundt Tobias. «Slutt å stjele den!», sier Hodan innstendig. «Se lue!» sier Jonas. Vi ser en liten lue i kanten av bildet. «Den tok den!», sier noen. Flere gisper. Kameravinkelen endres igjen. Vi ser små fotspor i melet. «Håå!» sier Esma. «Det var Rampenissen da», sier Lars, han høres overrasket ut. «Det var skummelt» sier Ronja. Filmene slutter. «På nytt, på nytt!» sier Tobias.

Rampenissens eksistens er befestet. Selv skeptiske Lars virker overbevist. Senere, når han ligger sliten i snøen etter lek, forteller han i detalj om hvordan han fant ut at Rampenissen faktisk fantes på ekte. Jeg oppfatter filmen som det definerende øyeblikket da hans rammeforståelse ble endret. Andre barn har lenge snakket som om Rampenissen er levende. Når avdelingene senere i perioden er tomme for brød eller melk, forklares det umiddelbart med Rampenissen. Barna finner spor etter Rampenissen i snøen og i sandkassa, og flere forteller at de har sett ham med sine egne øyne. Det er vanskelig å vite hvor grensene mellom lek og alvor går for barna, men de voksnes fabrikkering av Rampenissen fremstår som en klar påvirkning av barnas rammeforståelse.

EIERSKAP TIL RAMPENISSEN

Rampenissen er tydelig iscenesatt av de voksne, gjennom at de orkestrerer rampestrekene hans i barnehagen og kontrollerer narrativet om Rampenissen. Enkelte barn snakker som om de også har en rampenisse hjemme, og forteller hvilke streker Rampenissen har gjort der. Det er tidvis vanskelig å vite om barna faktisk har en rampenisse hjemme, eller om de dikter med. Mens noen av fortellingene passerer, blir de mest fantastiske avvist av voksne.

«Han hang lua mi på taket hjemme!», sier Sara. «Faktisk tok Rampenissen og hang meg opp på taket hjemme!» sier Zeshaan. Han utbroderer levende hvordan han ble slengt på taket av Rampenissen. «Og han tok en stor sprøyte og stakk meg i rompa!» fortsetter han. «Woow», sier Rado. «Drømte du da?», sier den voksne. «Nei, jeg hakke drømt, det er sant på ekte!» sier Zeshaan. «Var det det?», spør den voksne. «Ja», insisterer Zeshaan. «Jeg tror nok du drømte litt», konstaterer den voksne.

Den voksne fremstår her som den som vil ha definisjonsmakten over Rampenissenarrativet. I de voksnes forståelsesramme er Rampenissen en fiksjon som utgangspunkt for lek, og kanskje er dette et uttrykk for en markering av spilleregler. Rampenissen fremstilles som en karakter som er troende til å henge en lue på taket, men ikke til å kaste barn på taket og stikke sprøyter i rompa deres. I innrammingen av Rampenissen etablerer de voksne grensene mellom sant og usant, og Zeshaan gis ikke makt til å bygge videre på fortellingen.

SPØRSMÅL OM SANNHET I MØTE MED FANTASTISKE OG RELIGIØSE FIGURER
De voksne i barnehagen fremstår unisone i hvordan de bygger opp fortellingene om Rampenissen som en reell karakter med klar kraft til å påvirke hverdagen både i og utenfor barnehagen med sine rampestreker. Den kraftfulle iscenesettingen av Rampenissen står i tydelig kontrast

til hvor varsomme flere av de voksne er i andre tilfeller hvor spørsmål om sannhet i møte med religiøse eller fantastiske figurer aktualiseres.

Dette kommer til syne i juleforberedelsene som barnehagen bruker mye tid på. De barnehageansattes innramming av det kristne budskapet tilknyttet julen fremstår noe sprikende. Her er det forskjeller i hvordan de ansatte fremstiller spørsmål om sannhet, og også i hvilken grad de åpner et rom for mangfold. Ved flere anledninger blir religiøse forbindelser aktivt tonet ned av de ansatte. Barnehagen er f.eks. opptatt av å få med flest mulig barn i kirken, og barnehagens styrer fremstiller dette som en kulturell erfaring heller enn en religiøs aktivitet. Fra kirkens side er det derimot invitert til barnehagegudstjeneste, og besøket inneholder tradisjonelle liturgiske elementer, forkynnelse, felles bønn og velsignelse, i tillegg til et julespill noen av barna deltar aktivt i. Når barnehagen feirer Lucia skjer det uten koblinger til Lucia som helgenfigur. Barna går i tog, og synger både på et eldrehjem og for foreldrene sine, men blir ikke fortalt noe om bakgrunnen for disse ritualene.

Selv om det tidvis blir sagt at «noen feirer og noen feirer ikke» fremstår nedtellingen til jul som noe som bør engasjere barna i fellesskap. Det er derimot nyanseringer av de religiøse elementene ved julen. Barna får høre om ulike julefortellinger og julesymboler, og om jøl som en feiring av at solen snur. Juleevangeliet blir formidlet på ulike måter, ofte verbalt rammet inn som «hvorfor vi feirer jul» eller «det som skjedde den første julen». Men jeg hører også en ansatt forklare at juleevangeliet er «bare en fortelling», og en annen ansatt beskrive hvordan «noen tror på Jesus og noen tror ikke på Jesus». På direkte spørsmål fra et barn om hva pappaen til Jesus heter svarer den ansatte at «*kanskje det var Gud*».

Det er ikke sikkert spørsmål om sannhet er like sentralt for barn som for voksne. Jeg observerer likevel mange uttrykk for at sannhetskategorier er noe barna reflekterer over og diskuterer med hverandre. Eksempelvis hører jeg på ulike tidspunkt barn fastslå både at Jesus finnes og at han ikke gjør det. I forbindelse med vandring over kirkegården snakker barna om zombier, men avskriver unisont disse som å ikke

finnes på ekte. Barna snakker også om sine syn på hva som skjer etter døden, og er delt i sine overbevisninger og forklaringer på det.

Barn forteller meg også om ulike veseners realitet i forbindelse med lek. En gutt lever seg veldig inn i havfruelek, og forteller meg en rekke «fakta» om havfruer. Når jeg stiller flere spørsmål for å lære mer om havfruene, forteller han meg, som for å forsikre seg om at jeg forstår at dette er en lek, at havfruer ikke finnes på ekte. Så fortsetter han å utbrodere om egenskapene deres. Et annet barn, Alma, morer seg tydelig med å fortelle om sitt liv som hoggorm. Hun forteller detaljert om hvordan hun og hele familien er hoggormer som bor under en stein i hagen, men at hun kler seg ut som menneske når hun kommer i barnehagen.

Jeg tar jentas fortelling på alvor, stiller henne en rekke spørsmål, og Alma svarer utdypende. Ved en senere anledning stiller jeg henne et nytt spørsmål om livet som hoggorm. Hun ler frydefullt, tydelig stolt over at hun har «lurt» meg. Her viser barna en tydelig rammeforståelse av havfruene og menneskehoggormene som fiksjon. Når barna oppfatter at jeg ikke deler denne rammeforståelsen fordi jeg stiller alvorlige oppfølgings spørsmål, sørger de etter hvert for å korrigere mine rammer.

Barna i barnehagen diskuterer også ved flere anledninger med hverandre i hvilken grad vesener som tannfeen, monster, troll og hekser finnes. Her spriker meningene. Mens noen mener de gjør det, er andre klare på at de ikke er reelle. Jeg observerer flere samtaler hvor diskusjonen enten underbygges med stadig høyere «Ne-ei» og «Jo-o», eller ved henvisning til sentrale autoriteter gjennom å si at «det har mamma / pappa sagt». I en av diskusjonene bryter en voksen inn og konstaterer at «de finnes ikke i virkeligheten, men i fantasien finnes de». Denne formen for relativisering observerer jeg aldri av Rampenissen fra de voksnes side.

ULIKE FENOMENER I ULIKE RAMMER

Rampenissen er klart knyttet til juleforberedelsene, men skiller seg samtidig ut. Med unntak av sesjonen hvor en avdeling lukket på

Rampenissens promp, hører jeg ikke voksne fortelle om han i samlingsstundene, og de lærer ikke bort sanger om ham. Slik sett skiller innrammingen av Rampenissen seg fra innrammingen av både juleevangeliet og andre julesymboler. Mens fenomener som i de voksnes perspektiv kobles til religion og etablert folkekultur formidles i undervisningsliknende situasjoner, knyttes Rampenissen primært til performance- eller lekliknende situasjoner. For i alle fall noen av barna virker det som at disse subtile kodene går dem hus forbi. Ved flere anledninger gir de uttrykk for forventning om at Rampenissen skal tematiseres av de voksne i forbindelse med julesamlinger, et barn lurer på om vi skal tenne et lys for Rampenissen, og bilder eller figurer av det jeg ville kalt husnisser blir henrykt plassert som rampenisser av barna. Rampenissen utvikler seg til å bli en sentral del av juleforberedelsene for barnegruppa.

JUL I JUNI. HVORDAN HUSKER BARN A RAMPENISSEN?

Om lag seks måneder etter adventsperioden intervjuer jeg 30 av barna fra de to eldste årskullene i barnehagen. Jeg bruker bilder fra feltarbeidet i desember foregående år som utgangspunkt for samtalene. Barna blir delt inn i grupper på to, tre og fire av personalet.⁴

Alle barna så nær som to gir inntrykk av at de ser på Rampenissen som levende. Jeg utforsker dette på noe ulikt vis i de ulike barnegruppene. I den første barnegruppen er Alma, jenta som hadde fortalt meg at hun var en hoggorm. Etter at barna har identifisert Rampenissen på et av bildene mine, bruker jeg erfaringen som utgangspunkt for å samtale:

«Første gang jeg var i barnehagen lurte Alma meg skikkelig, for hun sa at hun var en hoggorm, og så trodde jeg på det, men så var det ikke på

⁴ Intervjuene skjer under Covid-19-pandemien. Barnehagen har vært stengt en lengre periode, og har nå regler som innebærer blant annet at barn fra ulike avdelinger ikke skal være sammen. Gruppene deles derfor inn etter hensyn til smittevern, og sekundært i grupper som skal gjøre at flest mulig barn kommer til orde.

ekte. Så det er ikke alltid jeg forstår om noe er på ekte eller ikke. Så det lurer jeg på, lever Rampenissen?» Tre av barna svarer umiddelbart ja, mens Rado rister avvisende på hodet. Når jeg henvender meg til Rado og spør «gjør han ikke det?», rister han igjen på hodet, mens et annet barn sier navnet hans med intens stemme og insisterer på at «han gjør det!». Rado vil ikke utdype og forholder seg taus mens de øvrige tre barna deler ulike «bevis» på at han lever.

Rado som gir uttrykk for skepsis vil i liten grad utdype dette i møte med de entusiastiske jevnaldrenes overbevisning. Tilsvarende dynamikk oppstår i et annet intervju, hvor et av barna undret på om noen kanskje lurte dem. Undringen blir sagt i en bisetning, og forsvinner i beskrivelser av bevis for at den er levende hos de andre barna. I andre grupper bruker jeg skepsisen som utgangspunkt. Jeg forteller at et barn har sagt til meg at Rampenissen ikke er levende. Dette utløser indignasjon og argumentasjon for hvorfor dette er feil. Andre barn har teorier om hvordan denne «misforståelsen» kan ha oppstått. De forteller meg at selv om Rampenissen er en dokke, er han levende. De sier at han later som at han er en dokke, og at han klarer dette fordi han kan stå stille som en statue. To av barna demonstrerer hvordan ved å holde pusten og holde armene stramt inntil siden.

Jeg viser alle barna bildet av Rampenissens glass med pomp, som sto på den ene av tre avdelinger. Når jeg spør barna fra de andre avdelingene hvordan de tror det luktet i glasset, er de unisone på at de tror det luktet pomp. Samtidig fremstår skillene mellom fiksjon og fremlegging av fakta glidende for enkelte av barna også i intervju-situasjonen, som når to barn begeistret tar tak i bildet av glasset, lukter på det fysisk og sier det lukter pomp.

Barna som selv luktet på glasset i samlingsstunden har ulike minner om hendelsen. Noen mente det luktet pomp, noen kake, mens andre utgangspunktet ikke husket hva det hadde luktet. Manglende minner var likevel ingen hindring fra å uttrykke overbevisning om Rampenissen. I en gruppe på tre husket ingen av barna selve lukten. Et av disse

barna var Zeshaan, gutten som skuffet hadde påpekt at glasset bare luktet pepperkake. Jeg spurte hvordan de trodde det hadde luktet.

«Det lukta litt ...Rampenissen», svarer et av barna raskt. Zeshaan bygger umiddelbart på svaret: «Ja, for en dag da barnehagen var nesten stengt, da glemte mamma og pappa meg, og så var barnehagen stengt og så var jeg alene. Og da...». Han blir avbrutt av det tredje barnet som avisende sier «Nei, det var han ikke». Zeshaan fortsetter insisterende: «Jo, jo det har jeg vært, men du, du så ikke det. Og så, så, så jeg Rampenissen, men han så ikke meg. Og så lukta jeg på han. Men nå husker jeg ikke (lukten).»

Fire barn husket det som at det ikke luktet promp av glasset, men kake eller muffins. De ga uttrykk for at dette var merkelig, men forklarte det med at det måtte være sånn rampenissepromp luktet. De var nemlig sikre på at han hadde prompet i boksen. De hadde sett sporene hans, og de forklarte at han rampet fordi han het Rampenissen. Dette var en forklaringsmodell flere hadde på Rampenissens streker, og for noen fremsto det nærmest som et bevis. Han heter Rampenissen, derfor ramper han.

Utover den nærmest unisone overbevisningen om at Rampenissen var levende hadde barna noe uklare og ulike forklaringsmodeller på hvem Rampenissen var og hvor han kom fra. Noen mente det var fetteren til Julenissen, andre mente det var barnet, mens mange fant det dekkende at han rett og slett var Rampenissen. Noen forklarte at han bodde på loftet, andre sa han bodde på Nordpolen, og en forklarte at dørene i veggen gikk til Rampenissens hus. Men med ett unntak virket altså barna overbevist om at Rampenissen levde.

VIRKEMIDLER SOM KONSTRUERER, OPPRETTHOLDER, MYKNER
ELLER UNDERGRAVER SANNHET

For voksne er Rampenissen klart plassert innenfor forståelsesrammen av fiksjon. For majoriteten av barna fremstår Rampenissen derimot

gradvis som en faktisk figur som på tross av sine uvanlige karakteriske tilhørte barnehagens felles virkelighets sfære. Det fremstår som om de voksnes forståelse av Rampenissen som lek muliggjør en rekke aktiviteter som ut fra barnehagens styringsdokumenter ville vært problematiske om figuren var forstått som religiøs. Jeg vil i det følgende bruke Wolley og Ghossainy (2013) sine eksempler på faktorer som kan lede fra skepsis til overbevisning for å vise hvordan de voksnes forståelsesramme av Rampenissen som fiksjon eller lek muliggjør virkemidler de er mer forsiktige med å anvende i forbindelse med det som «teller» som religion, samt vise hvilke konsekvenser det ser ut til å gi for barnas ontologiske vurderinger av figurene.

1) Vitnesbyrd. Barna møter vitnesbyrd om Rampenissens eksistens når de voksne forteller at Rampenissen bor i Rampenissens hus, og de tilskriver ham ansvaret for de iscenesatte rampestrekene. De møter også barnas skepsis med overbevisning, som ved å si at han riktignok er en dokke, men at han blir levende om natta. Når barn kommer med fortellinger som er åpenbare fantasier blir dette dessuten korrigert. Slik forsterkes potensielt et skille mellom den ekte og levende Rampenissen, og fantastiske fortellinger barna selv kan dikte.

De voksne i barnehagen fremstår bevisste på at barnehagen ikke har mandat til å forkynne, og jeg opplever ingen voksne som driver direkte forkynning i barnehagen. Samtidig blir barnegruppa på et tidspunkt tatt med på barnehagegudstjeneste i kirken, hvor presten forteller om Jesus i et klart innenfraperspektiv, leder felles bønn og gir velsignelse. Dette legitimeres ved at barnehageansatte fremstiller kirkebesøket som en kulturell heller enn en religiøs aktivitet. Det er vanskelig å vite hvordan barna tolker dette, og det ligger utenfor denne undersøkelsen å studere det. Kirken kommer imidlertid med et vitnesbyrd om at deres budskap er sant, og bidrar potensielt til en konstruksjon av sannhet. Dette går tilsynelatende på tvers av barnehagens arbeid for å fremstille sannheten om Jesus som noe det er uenighet om. Samtidig er det uklart om presten fremstår som en form for autoritet for barna.

Når voksne i barnehagen forteller om Jesus innrammer de dels faktisk, som når juleevangeliet beskrives som det som skjedde den

første julen, eller som forklaringen på hvorfor «vi» feirer jul. Samtidig myknes skillet mellom sant og usant når voksne forteller at «noen tror på Jesus og noen tror ikke på Jesus», mens det undergraves av den voksne som sier at juleevangeliet er «bare en fortelling». Her fremstår det som de voksne har ulike forståelsesrammer av hvor grensene går mellom kultur, religion og fiksjon, noe som igjen påvirker innrammingen deres for barna. De sprikende og motsetningsfylte vitnesbyrdene tilknyttet Jesus skiller seg klart fra de sterke og utvetydige vitnesbyrdene om Rampenissen.

2) Ritualer. I henhold til Wolley og Ghossainy kan det å delta i ritualer knyttet til fantastiske figurer bidra til å styrke realitetsperspektivet på figurene. Rampenissene har et hus på hver av storbarns-avdelingene. Barna deltar i undersøkelsen av alle rampestrekene hans, gjennom å lete etter sko som er gjemt, rydde sokker fra juletreet, drikke farget melk eller lukte på Rampenissens promp. Aktivitetene er ritualaktige i den forstand at de følger et fast mønster. Barna venter med spenning på hva Rampenissen har funnet på, og hjelper til med å avdekke og å rydde opp i kaoset.

Juleperioden er preget av en rekke ritualiserte aktiviteter. Samtidig er grensene mellom religiøse og sekulære aspekter svært uklare, slik Puskas og Andersson (2017, 2018, 2019) også beskriver i sine studier formidling av kulturarv med sterke religiøse konnotasjoner i en svensk, sekulær barnehagekontekst. Et unntak er deltagelsen i barnehagegudstjenesten, som fra kirkens perspektiv er klart markert som kristendom. Det var likevel tydelig i samtale med flere av de ansatte at de ikke så det slik, slik også Brottveit m. fl. (2004) og Skeie (2019) beskriver fra skolesammenheng. Når de barnehageansatte tente adventslys, var det med Inger Hagerups vers om hvordan lysene tennes for lengsel, glede, håp og fred, og sangene som ble sunget var primært, men ikke utelukkende, sekulære julesanger. Også under det klart ritualiserte Lucia-toget, fremsto de voksnes forståelsesramme som sekulær. Selve feiringen minnet om Sissel Undheims beskrivelse av sine observasjoner av Lucia i barnehage og skole som «en mer flytende, individuell, materiell og ikke minst følelsesorientert form for ritualer som befinner seg et sted

mellom religion og ikke-religion» (Undheim 2019: 193). Her fremstår spørsmål om aksene mellom sant og usant knyttet til religiøse spørsmål dels som myknet og dels som ikke relevant.

3) Indirekte bevis. Når Wolley og Ghossainy (2013) omtaler indirekte bevis for fantastiske figurers eksistens, gir de eksempler som at barn oppdager at «tannfeen» har byttet ut tannen deres med en mynt, at «påskeharen» har gjemt påskeegg eller at «julenissen» har fylt julestrømpen med godteri. Avdekkingen av Rampenissens streker tjener også som en form for indirekte bevis. Kaoset i barnehagen sees som tydelige spor etter at Rampenissen har vært på tokt. Samtidig går de voksne også enda lengre, ved å bokstavelig talt fabrikkere direkte bevis for at Rampenissen stjeler ostepop. En rekke ansatte bidrar i denne fabrikkeringen, hvor barna avslutningsvis blir vist videoopptak av Rampenissens lue i bevegelse foran ostepopposen. Barna får også høre stemmen hans, og ser fotsporene hans i melet.

Barna møter også ulike bilder og artefakter knyttet til juleevangeliet i barnehagen som bygger opp under de voksnes forklaring om at julen er knyttet til Jesu fødsel, men de ser ikke materialiserte spor som tyder på at Jesus påvirker livet i barnehagen.

4) Kontekst. Rampenissen er direkte knyttet til barnehagen som kontekst. Han opptrer ikke i en fiktiv verden, men dukker opp på den arenaen barna selv er. Slik sett skiller han seg for eksempel fra drager og havfruer, og likner mer på julenissen som kan dukke opp på både kjøpesentrene og i hjemmet. Barnehagens kontekst i seg selv underbygger ikke spørsmål om sannhet knyttet til Jesus, og de voksne gir ikke uttrykk overfor barna for at Jesus påvirker hverdagslivet i barnehagen.

5) Følelsmessig betoning. Wolley og Ghossainy (2013) viser til at positive følelser øker sjansen for at en fantastisk figur oppleves ekte. Det er ingen tvil om at iscenesettingen av Rampenissen utløser mye nysgjerrighet, glede, begeistring, entusiasme og skrekkblandet fryd. Det er tydelig at både barn og voksne koser seg i situasjonene hvor ulike scenarioer spilles ut, som i luktingen på prompeglasset og visingen av spionfilmen som avslører Rampenissen som ostepoptyv. Selv om jule-

evangeliet fra et kristent perspektiv fremstiller et gledens budskap, opplevde jeg ikke at dette ble følelsesmessig betonet i barnehagen. De voksne vektla dels underholdende aspekter, dels å forklare vanskelige ord og å hjelpe barna med å holde orden på narrativet og karakterene, heller enn å vektlegge for eksempel gleden over at et barn, eller en frelser blir født. Når det gjaldt kirkebesøket var barna delt i sine beskrivelser i etterkant. Noen beskrev det som kjedelig eller rart, mens andre sa det hadde vært gøy.

DISKUSJON:

FREMSTILLING OG FORTOLKNING AV RAMPENISSEN OG JESUS

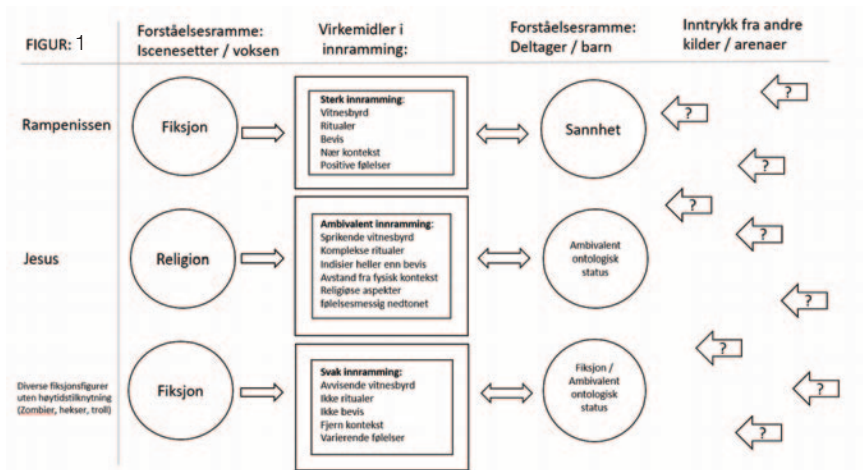
Jeg finner eksempler på handlinger som tilsvarer alle de fem kategoriene fra Wolley og Ghossainy i de voksnes arbeid med å iscenesette Rampenissen, mens de i begrenset grad er til stede i innrammingen av Jesus. Selv om noen virkemidler bygger opp under en konstruksjon av Jesus som sann, underbygges de religiøse dimensjonene ved ham i liten grad. Sannheten barnehagepersonalet fremmer handler primært om Jesus som opphav til juleaften, og om juleevangeliet som en sann fortelling som riktignok inneholder fantastiske elementer, heller enn å vektlegge Jesus som frelsesskikkelse. Når barna får høre at noen tror på Jesus og andre ikke tror på Jesus fremstår spørsmålet om sannhet som mer uklart, og når en ansatt sier at det «bare er en fortelling» fremstår den som usann. De voksnes innramming av Jesus fremstår altså som ambivalent.

De voksne anvender derimot, bevisst eller ubevisst, alle verktøyene i overbevisningskassa i sin fabrikking av Rampenissen som reell. Det er derfor ikke rart at majoriteten av barna fremstår overbevist om at Rampenissen lever. Mens jeg tolker de voksne som å anvende virkemidlene i rammen av fiksjon, fører disse handlingene til en nærmest entydig konstruksjon av Rampenissen som levende. Det er umulig for meg å vite hvordan barna tolker hendelsene fortløpende, men når jeg intervjuer barna i etterkant fremstår det som at de fleste barna tenker de har opplevd resultatene av en reell skikkelse, ikke bare

deltatt i «kun» en lek. Narrativet om Rampenissen drives klart frem av de voksne, mens barna har dette som utgangspunkt for begeistring, utforskning og overbevisning. I den grad jeg hører voksne i barnehagen ta stilling til vesener som zombier, hekser og troll, blir de eksplisitt plassert i fantasiens verden.

Barn er også selvstendige aktører, de påvirker samspillet i møte med andre barn og voksne, både i barnehagekontekst og på andre arenaer. Forenklet kan vi likevel fremstille de ontologiske prosessene som dette (se figur 1).

De voksnes forståelsesramme av fiksjon og religion påvirker hvordan de innrammer figurer for barna. Forståelsesrammen som fiksjon muliggjør de voksnes sterke innramming av Rampenissen som fakta i møte med barna. Dette bidrar til at barna får en forståelsesramme av Rampe-

nissen som en faktisk levende figur. Når andre fiksjonsfigurer gis en svak innramming som fiksjon, bidrar det derimot til at barn kan gi figurene varierende ontologisk status. Jesus forstås både som en kulturell og religiøs figur blant de voksne, og gis en ambivalent innramming. Blandt barna ser det også ut til å være ulike forståelser av Jesus som figur. En viktig forskjell mellom de ulike figurene er dessuten ikke bare at Rampenissen primært «teller» som fiksjon hos voksne, mens Jesus

«teller» som religion. For de aller fleste er Rampenissen en figur som primært opptrer på barnehagens arena, mens andre populærkulturelle og religiøse figurer omslutter barna på ulikt vis også på andre sosiale arenaer.

KONSEKVENSER AV SAMSPILL MELLOM INNRAMMING, VIRKEMIDLER OG ONTOLOGISK STATUS.

Barna dannes inn i en barnehagekultur som vektlegger og oppmuntrer lek og fantastisk tenkning. Mens de voksne forstår Rampenissen som en fiksjonsfigur, er det vanskeligere å tolke hvor grensene mellom fiksjon og fakta går for barna. Vi ser hvordan enkelte av barna innledningsvis møter Rampenissen med kritisk blick, men gradvis lar seg overbevise av personalets fremstilling av Rampenissen som fakta. I intervjusituasjonen gir Rado uttrykk for å ikke tro på Rampenissen. Samtidig har jeg observasjonsdata av at han gir inntrykk av å bli imponert når Zeshan forteller hvordan Rampenissen har kastet ham på taket. Jeg tolker Rados «woow» som anerkjennende, mens den voksne i situasjonen beskriver hendelsen som en drøm. Selv om Rado fremstår alene i sin avvisning av Rampenissen i intervjusituasjonen, fremsto han ikke som «utenfor» felleskapet rundt Rampenissen på andre tidspunkt. Samhandlingen i seg selv ble ikke påvirket av objektets ontologiske status.

Forståelsen av Rampenissen kan derimot se ut til å ha påvirket minnene hos noen av barna når de forteller om hendelser i etterkant. Eksempelvis forteller Zeshan om minner om å ha luktet Rampenissens promp, som står i åpenbar kontrast til observasjonsdata. Gabrielle F. Principe og Eric Smith (2007) har undersøkt hvordan barns minner ser ut til å bli påvirket av overbevisningene deres. De hevder at på samme vis som voksnes hukommelse blir påvirket av fordommer og forståelsesrammer, kan barn med sterk overbevisning om at fantasifigurer eksisterer være tilbøyelige til å utvikle minner om disse figurene som fremstår som sanne og ekte også for barnet selv (Principe og Smith 2007). Andre utviklingspsykologiske studier har kommet til liknende

konklusjoner (Wolley m. fl. 2004). Når barna forteller om sine minner om Rampenissen kan dette være et uttrykk for lek, men også for hva barnet opplever som et reelt minne. Slik sett kan fabrikkeringen om Rampenissen påvirke både barnets virkelighetsforståelse i øyeblikket, og hvordan de ser på fortiden. At fabrikkeringen av Rampenissen forstås som uproblematisk hviler for øvrig på en felles enighet hos voksne om at det er «harmløst» å overbevise barn om at fantasifigurer finnes. Dette er mulig å problematisere, både fra pedagogiske, religiøse og kulturelle perspektiver. Et eksempel på dette finner vi hos Andersen og Sand (2012:54–62) hvor en mor er kritisk til at hennes barn har blitt overbevist om nissens eksistens i barnehagen.

Samtidig har også fabrikkeringen av Rampenissen tydelig positive konsekvenser. Vi har sett at Rampenissen i denne barnehagen virker som en fellesskapsskapende aktivitet. Selv om barn og voksne ser ut til å forholde seg til Rampenissen med ulike forståelsesrammer, ser de ut til å møtes i en felles fryd over fenomenet. Adventsperioden er en tid som kan skape såre følelser hos barn med minoritetsbakgrunn, og som i større grad gir barn som selv feirer jul hjemme en kontekst å speile seg i (se f.eks. Andersen og Sand 2012, Giæver 2020). Dette var også tilfelle i mine observasjoner. Men i motsetning til mange av juletradisjonene som preget barnehagen fra midten av november og ut desember måned, var Rampenissen en karakter barna så ut til å møte med relativt like forutsetninger. Religiøse og etablerte kulturelle juletradisjoner er tettere knyttet til identitetsspørsmål. Rampenissen er en relativt fersk fiktiv karakter som få barn har et forhold til utenfor barnehagen. Han fremsto nærmest som en karnevalesk figur som utfordret barnehagens vanlige regler, som bidro til å la de voksne delta i lekaktiviteter med barna (skjønt de fortsatt beholdt kontrollen over narrativet), og som skapte et felles fokus for barn og voksne uavhengig av bakgrunn. Slik sett kan Rampenissen sees å ha hatt en samlende funksjon i en periode hvor det var tydelig at enkeltbarn falt utenfor fellesskapet grunnet familiens kulturelle eller religiøse tilhørighet.

KONKLUSJON

De voksne i barnehagen driver ulike typer ontologisk innrammingsarbeid i sin fremstilling av Rampenissen og Jesus, og også av ulike ikke-empiriske figurer. Gjennom bruk av ulike virkemidler konstruerer, opprettholder, mykner eller undergraver skiller mellom fakta, fiksjon og religion. Mens Rampenissen fremstår som en ufarlig karakter som de voksne ikke nøler med å overbevise barna om, fremstår religion som et mer krevende og alvorlig tema hvor de voksne er forpliktet til å navigere spørsmål om sannhet mer varsomt. Forståelsesrammen ser ut til å være avgjørende for hvilke virkemidler som tas i bruk i formidlingen. Hvilke virkemidler som brukes ser igjen til å bygge opp under den ulike ontologiske statusen ulike ikke-empiriske figurer får i barnehagen.

Mens Woolley og Ghossainys rammeverk gir beskrivelser og forklaringer til konstruksjoner av sannhet i formidling av fiksjon, er det et behov for videre forskning å utforske de mekanismer der innrammingsarbeid opprettholder eller mykner skillene mellom sant og usant i spørsmål mennesker har ulike svar på.

I mine observasjoner ser Rampenissen ut til å fungere som et fellesskapende, engasjerende og frydbringende prosjekt som barna kan delta tilnærmet likeverdig i uavhengig av religiøs og kulturell bakgrunn. Gjennom iscenesettingen endret derimot Rampenissen dels ontologisk status, og fremsto gradvis som levende og i stand til å påvirke hverdagslivet til den store majoriteten av barnegruppa. Slik sett fikk den relativt ferske, populærkulturelle karakteren religionsliknende trekk om en fokuserer på barnas perspektiv. Dette sto dels i kontrast til hvordan Jesus, som voksne møter med ulik forståelsesramme, men som «teller» som religion, fikk en mer uklar status.

Barnehagen fremsto, i tråd med styringsdokumentene, ikke som en arena for trosopplæring i tradisjonell forstand. Samtidig skjer det tydelige overbevisningsprosesser på barnehagens arena. Mens Reimers (2020) fant at spørsmål om doktrine i stor grad er tabubelagte å snakke om blant barnehageansatte, fremsto paradoksalt nok forestillingen om den levende Rampenissen som helt uproblematisk å formidle. Iscenesettingen av Rampenissen er avhengig av en fundamental ulikhet

i møtet mellom voksne og barn, der de voksne forholder seg til fenomenet i rammen av fiksjon. Slik kan de voksne registrere og fabrikkere Rampenissens eksistens uten å oppleve det som en kontrast til barnehagens mandat.

Bilde 1 (over): Rampenissens hus, avdeling 1

Bilde 2 (over til høyre): Rampenissens hus, avdeling 2

Bilde 3 (til høyre): Rampenissens hus, avdeling 3. I huset står glasset med promp.

LITTERATURLISTE

- Afdal, Geir 2013. *Religion som bevegelse: Læring, kunnskap og mediering*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Andersen, Camilla Eline og Sand, Sigrun 2012. *Utforsking av flerkulturelle praksiser i barnehagen: idéhefte med erfaringer, refleksjoner og ideer fra forskningsprosjektet «Den flerkulturelle barnehagen i rurale strøk»*. Oplandske bokforl., Vallset.
- Beckford, James A. 2003. *Social theory and religion*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Braun, Virginia og Clarke, Victoria 2006. Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101.
- Brekke, Øystein 2014. Danning i egne og andres rom. I Stig Brostrom, Tove Lafton og Mari-Ann Letnes (red.). *Barnehagedidaktikk: En dynamisk og flerfaglig tilnærming*, 175–197. Fagbokforlaget, Bergen.
- Brottveit, Ånund; Hovland, Brit Marie og Agedal, Olaf 2004. *Slik blir nordmenn norske: Bruk av nasjonale symbol i eit fleirkulturelt samfunn*. Unipax, Oslo.
- Clark, Cindy Dell 1995. *Flights of fancy, leaps of faith: Children's myths in contemporary America*. University of Chicago Press, Chicago.
- Endsjø, Dag Øystein og Lied, Liv Ingeborg 2011. *Det folk vil ha: Religion og populærkultur*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Fauske, Ragnhild 2012. Bruken av religiøse forteljingar i barnehagen. Norsk tradisjon og manglande fleirreligiøsitet. *Prismet*, 63(1), 35–57.
- Fauske, Ragnhild 2020. Rommet for interaksjon om eksistensielle spørsmål i barnehagen. I Knut-Willy Sæther og Anders Aschim (red.). *Rom og sted: Religionsfaglige og interdisiplinære bidrag*, 207–228. Cappelen Damm Akademisk, Oslo.
- Flyvbjerg, Bent 2011. Case Study. I Norman Denzin og Yvonne S. Lincoln (red.). *The SAGE handbook of qualitative research* (4. utg.), 301–316. Sage, Los Angeles.
- Gjæver, Katrine 2020. Tilgang til fellesskap i den flerkulturelle barnehagen. *BARN*, 38(2), 43–55.

- Goffman, Erving 1974. *Frame analysis: An essay on the organization of experience*. Harper and Row, London.
- Hidle, Kari-Mette og Krogstad, Kari 2015. Er det mange måter å være norsk på? En empirisk studie av arbeid med minoritetsreligioner i religiøst mangfoldige barnehager. *Prismet*, 66(3), 155–167.
- Hovdelien, Olav 2018. Forskning på religion og livssyn i barnehagen – oversikt og tendenser 1996–2018. *Prismet*, 69(4), 281–301.
- Jordan, Brigitte og Henderson, Austin 1995. Interaction Analysis: Foundations and Practice. *Journal of the Learning Sciences*, 4(1), 39–103.
- Kapitány, Rohan, Nelson, Nicole, Burdett, Emily R. R., og Goldstein, Thalia R. 2020. The child's pantheon: Children's hierarchical belief structure in real and non-real figures. *PloS One*, 15(6), E0234142.
- Krogstad, Kari 2014. Høytidsmarkering i barnehagen. *Tidsskriftet FoU i praksis*, 8(2), 51–69.
- Krogstad, Kari og Hidle, Kari-Mette 2015. «Høytidsmarkering i religiøst mangfoldige barnehager». *Nordisk Barnehageforskning*, 9(6), 1–17.
- Krogstad, Kari 2017. Religious Festivals in Early Childhood Education and Care (ECEC) Institutions: A Norwegian Case Study. *Tidsskrift for Nordisk Barnehageforskning*, 16(3), 1–15.
- Principe, Gabrielle F. og Smith, Eric 2008. The tooth, the whole tooth and nothing but the tooth: How belief in the Tooth Fairy can engender false memories. *Applied Cognitive Psychology*, 22(5), 625–642.
- Puskás, Tünde og Andersson, Anita 2017. «Why Do We Celebrate ...?» Filling Traditions with Meaning in an Ethnically Diverse Swedish Preschool. *International Journal of Early Childhood*, 49(1), 21–37.
- Puskás, Tünde, og Andersson, Anita 2018. Preschool teachers as keepers of traditions and agents of change. *Early Years*. 1–12.
- Puskás, Tünde og Andersson, Anita 2019. Keeping Education Non-Confessional While Teaching Children about Religion. *Religion & Education*, 46(3), 382–399.

- Ridgely, Susan B. 2011. *The Study of Children in Religions: A Methods Handbook*. New York University Press, New York.
- Rosland, Kristine T. og Toft, Audun 2013. Markering av minoriteters høytider i barnehagen. En undersøkelse av forholdet mellom rammeplan og praksis. I Ingar Pareliussen, Bente B. Moen, Anne Beate Reinertsen og Trond Solhaug (red.). *FoU i praksis 2012 conference proceedings*, 216–223. Akademika forlag, Trondheim.
- Skeie, Geir 2019. Organiserte fellesskapsorienterte aktiviteter i skolen. *DIN – Tidsskrift for religion og kultur*, (2), 18–48.
- Sharon, Tanya og Woolley, Jacqueline D. 2004. Do monsters dream? Young children's understanding of the fantasy/reality distinction. *British Journal of Developmental Psychology*, 22(2), 293–310.
- Utdanningsdirektoratet 2017. *Rammeplan for barnehagen*. Hentet fra <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/rammeplan/>
- Undheim, Sissel 2019. Med tente lys inn i varmen. Lucia-tog i norske skoler og barnehager. *DIN – Tidsskrift for religion og kultur*, (2), 166–197.
- Woolley, Jacqueline D. og Ghossainy, Maliki E. 2013. Revisiting the Fantasy / Reality Distinction: Children as Naive Skeptics. *Child Development*, 84(5), 1496–1510.

ABSTRACT

Where do we draw the boundaries between fiction and religion? And how do children become convinced that some characters exist, while others do not? This article analyses how questions of truth related to figures from fiction and religion are negotiated and established in an early childhood centre. The data were obtained through field observations and interviews in three sections of a Norwegian early childhood centre with a total of 57 children aged 3–6 years. The article describes how the employees' staging of the Elf on the shelves mischiefs becomes a key element in the centre's Christmas preparations, and how the Elf on the shelf gradually emerges as a character the children fully and firmly believe to be real. The article then compares the framing of

the Elf on the shelf with the employees' ontological framing work of various characters from fiction and religion, and what consequences it seems to have for the children's understanding of them. The analysis applies frame theory, as well as pedagogical and developmental psychological research on what factors influence children's beliefs. The article contributes to discussions about children's relationship to truth and reality, and what role kindergarten staff can play in children's development of ontological assessments.